

АРХІВ МИХАЙЛА ФЛЕГОНТОВИЧА ВЛАДИМИРСЬКОГО-БУДАНОВА

Серед істориків другої половини XIX ст., які працювали над вивченням питань держави і права, професору Київського університету М.Ф. Владимирському-Буданову належить особливе місце. Довголітня викладацька робота, наукові дослідження, присвячені різним питанням вітчизняного та західноєвропейського права, праця в Археографічній комісії та іспитових комісіях різних університетів, плідна адміністративна діяльність – таким був творчий шлях цієї непересічної особистості.

Син сільського священика, Владимирський-Буданов, народився в 1838 р. в с. Бороздині Тульської губернії. Після навчання у духовному училищі вступив до Тульської духовної семінарії. Закінчивши семінарію у 1857 р., був зарахований до Київської духовної академії, з IV курсу якої перейшов на історико-філологічний факультет Київського університету. По закінченні університету в 1869 р., М.Ф. Владимирський-Буданов викладає географію в Київському кадетському корпусі, одночасно працюючи над дисертацією на тему “Немецкое право в Польше и Литве”. Одержавши запрошення від директора Ярославського ліцею, він обіймає посаду екстра-ординарного професора історії російського права. Період з 1870 р. по 1875 р. Владимирський-Буданов проводить у поїздках по значних наукових центрах Західної Європи з метою вдосконалення своїх знань. Паралельно з цим він збирає документи, що стосуються питань російського законодавства. Згодом віднайдені ним матеріали склали основу “Хрестоматии древнерусского законодательства”¹.

В Інституті рукопису ЦНБ ім. В.І. Вернадського НАН України збереглося небагато матеріалів цього періоду життя М.Ф. Владимирського-Буданова. Це, зокрема, рукописи лекцій з теології, деякі праці з питань розколу Руської церкви та освіти [ф. 60, од. зб. 280–288, 295].

У 1874 р. М.Ф. Владимирський-Буданов захистив докторську

дисертацію на тему “Государство и народное образование в России XVII века” і був обраний ординарним професором по кафедрі історії російського права юридичного факультету університету св. Володимира. Повернувшись у 1875 р. до Києва, Михайло Флегонтович з того часу всю свою наукову діяльність пов’язав з кафедрою держави і права Київського університету, де ним були написані фундаментальні праці, присвячені різним правовим проблемам.

Паралельно з викладанням в університеті М.Ф. Владимирський-Буданов з 1880 по 1881 р. працює в Головному Архіві Царства Польського та у Віленському Центральному архіві, а з 1882 р. він – головний редактор Київської тимчасової комісії для розгляду стародавніх актів.

Активну участь М.Ф. Владимирський-Буданов приймав у роботі Археографічної комісії при Київському університеті, що, як відомо, проводила велику роботу по пошуку, збереженню та опрацюванню різних документів з історії Держави Російської, зокрема її південно-західних областей. Знаючи про тяжіння вченого до роботи з першоджерелами, неважко уявити, що в його особі комісія мала одного з самих діяльних та активних працівників.

У 1886 р. побачила світ монографія вченого “Обзор истории русского права”², яка, крім свого прямого призначення – строго наукове дослідження, до початку ХХ ст. була одним з найпопулярніших підручників з історії права. За свідченням одного з учнів Владимирського-Буданова І.Яковкіна, в будь-якій історично-юридичній літературі, сучасній монографії неминуче доводиться зустрічатися з посиланнями на «Обзор»³.

Значне місце у своїй діяльності М.Ф. Владимирський-Буданов приділяв вивченню історії Київського університету. У доповіді на ювілейному святковому акті від 8 вересня 1884 р., присвяченому 50-річчю університету⁴, він подав багатий фактичний матеріал, що згодом став основою книги “История императорского университета св. Владимира”⁵ (рукопис цієї роботи зберігається в Інституті рукопису) [ф. 60, од. зб. 279].

Архів видатного правника зберігає і роботи, присвячені періоду Київської Русі, часам Богдана Хмельницького та історії Малоросії ХVII ст.⁶ До їх числа слід віднести статті “Исторический очерк русских земель от Владимира до конца XIII века” [од. зб. 12], “О взаимоотношениях Богдана Хмельницкого со Швецией в 1655–1657 гг.” [од. зб. 14], “Киевская земля” [од. зб. 13], “Население Малороссии во время присоединения к Московскому государству” [од. зб. 271].

Багато сил, знань та часу віддав М.Ф. Владимирський-Буданов діяльності на посаді Голови приймальних комісій при різних університетах: Новоросійському, Казанському, Петербурзькому тощо (1894–1903).

Крім того, вчений, як один з найбільш відомих фахівців з правознавства займався також і практичною діяльністю: брав участь у судових засіданнях, виступав консультантом у спірних справах.

У 1900 р. Михайло Флегонтович одержав звання заслуженого професора, а з 1903 р. він – член-кореспондент Імператорської Академії наук. Незабаром вчений відмовляється від читання повного курсу лекцій з історії російського права і до 1914/1915 навчального року читає лише курс історії джерел і проводить практичні заняття по темі “Пам’ятки стародавнього права”. До цього періоду відноситься його робота над випуском “Сборника законодательных памятников древнего западноевропейского права”: разом з П.Г. Виноградовим він редагує і видає цю працю⁷.

У 1904 р. з нагоди 35-річчя науково-літературної діяльності М.Ф. Владимирського-Буданова побачив світ “Сборник статей по истории права”⁸, присвячений ювіляру. Авторами статей були його учні та колеги: Т.Д. Флоринський, Ю.А. Кулаковський, В.А. Удинський, М.М. Ковалевський, П.Г. Виноградов та М.А. Дьяконов.

На наукових працях Михайла Флегонтовича виховувалося ціле покоління російських істориків та юристів. Як і дехто з представників західної науки, вчений відкидав існування феодалізму на Русі, заперечуючи класовий характер російського суспільства. На противагу він висував свою “земську теорію”, яка, незважаючи на недоліки, відіграла позитивну роль у боротьбі проти “варязької теорії” виникнення російської держави.

Цей період життя і діяльності професора Владимирського-Буданова у фондах Інституту рукопису ЦНБ ім. В.І. Вернадського НАН України представлений досить численним матеріалом. Історія російської держави і права репрезентована у автографах праць “Обзор истории русского права” [ф. 60, од. зб. 1, 2, 278], “Судебник 1598 г. Его значение и источники” [од. зб. 3], “История русского государственного права” [од. зб. 5], “Московское государственное право” [од. зб. 6], “История русского права. Период империи” [од. зб. 7] та ін. [од. зб. 8, 11, 15, 296–298]; є також цілий ряд рецензій, чернеток, конспектів лекцій, доповідей з історії державного, цивільного, приватного, сімейного, кримінального, майнового права, а також з історії російського судового процесу [од. зб. 16–51].

В Інституті знаходяться також праці, присвячені проблемам слов’янознавства, історії давніх слов’янських правничих установ [од. зб. 9, 10, 52–54], історії західноєвропейського права [од. зб. 4].

Численними документами представлена діяльність Владимирського-Буданова на посаді Головного редактора Тимчасової комісії для розгляду

стародавніх актів. Ці матеріали, в основному, присвячені розробці питань розбудови архівів на Україні [од. зб. 62], їх реорганізації і підпорядкуванню, проблемам архівної справи, наприклад, організації каталогів [од. зб. 64], ступеню взаємодії між центральними архівами та місцевими археографічними комісіями, взаємовідносинам з державними установами [од. зб. 65] тощо. Цікавими для дослідника є варіанти проекту статуту Київської археографічної комісії [од. зб. 66].

Переважна частина офіційної документації архіву Владимирського-Буданова складається з матеріалів, що стосуються його діяльності як Голови іспитових комісій різних учбових закладів: це і розпорядження Міністерства народної освіти про призначення Головою тієї чи іншої комісії, і службове листування з ректорами та іншими офіційними особами, і протоколи, списки, розклад екзаменів, численні оголошення [од. зб. 87–171].

Вагомим додатком до архіву М.Ф. Владимирського-Буданова є його листування. Офіційна епістолярія доповнює матеріали про викладацьку діяльність вченого (це листування з деканом юридичного факультету та ректором Київського університету, міністерством і департаментом народної освіти [од. зб. 172–195], письмові консультації Цивільного касаційного департаменту сенату у справі про спадщину графа Манузи [од. зб. 190–192], повістка про обрання до складу присяжних засідателів [од. зб. 198]). Особисте листування є ніби продовженням службового: читаєш і розумієш, що пише людина, життя якої повністю підпорядковане науці. У цих листах важко знайти хоча б крихти автобіографічних даних, – вони розповідають про роздуми з приводу діяльності археографічних комісій [од. зб. 67–86, 272–277, 289], копітку роботу по влаштуванню і проведенню випускних екзаменів на юридичних факультетах університетів тощо. Усі адресати і кореспонденти М.Ф. Владимирського-Буданова, певним чином, об'єднані однією справою, якій присвятив своє життя вчений. Серед них П.Г. Виноградов – учень професора, відомий історик права, В.С. Іконников – видатний історик, професор Київського університету, І.М. Каманін – соратник вченого по археографічній праці, В.А. Субботін – ректор університету, М.Н. Ясинський – декан юридичного факультету та ін. [од. зб. 199–268, 299].

Архів зберігає незначну кількість біографічних матеріалів М.Ф. Владимирського-Буданова, серед яких “Списки знакомых и адреса корреспондентов” [од. зб. 269], “Материалы по имущественным делам. (Договоры, прошения, расписки и др.)” [од. зб. 270].

Результати наукової діяльності історика і правознавця Михайла Флегонтовича Владимирського-Буданова не втратили свого значення і

для сучасної науки. Тому рукописні матеріали, що знаходяться у фонді, безперечно, можуть зацікавити фахівців-правознавців, юристів, архівістів.

¹ *Владимирский-Буданов М. Ф.* Хрестоматия по истории русского права.– Киев, 1899.

² *Владимирский-Буданов М.Ф.* Обзор истории русского права.– Киев, 1886.

³ *Яковкин И.* Владимирский-Буданов : Некролог // Журн. М-ва нар. просвещения.– 1916.

⁴ *Владимирский-Буданов М.Ф.* Пятидесятилетие университета св. Владимира : Речь, написанная для произнесения на юб. акте Ун-та, 8 сент. 1884 г.– Киев, 1884.– С. 59.

⁵ *Владимирский-Буданов М.Ф.* История императорского университета св. Владимира.– Киев, 1884.– Т. 1: Университет св. Владимира в царствование императора Николая I.

⁶ *Владимирский-Буданов М.Ф.* Население Юго-Западной России от половины XIII до половины XV в.– Киев, 1886. *Его же.* Население Юго-Западной России от половины XV в. до Люблинской унии.– Киев, 1891.

⁷ Сборник законодательных памятников древнего западноевропейского права / Под ред. П.Г. Виногоорова и М.Ф. Владимирского-Буданова.– Киев, 1906.

⁸ Сборник статей по истории права, посвященный М.Ф. Владимирскому-Буданову его учениками и почитателями / Изд. под ред. М. Ясинского.– Киев, 1904.